

Posudek oponenta na diplomovou práci Petry Tinlové „Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež jako vhodné místo pro volnočasové aktivity dětí“

Mgr. Ivan Vodochodský

Petra Tinlová si vybrala pro svou diplomovou práci téma z prostředí, v jehož problematice se velmi dobře orientuje, protože v něm sama delší dobu pracuje jako dobrovolnice. Není tedy důvod pochybovat o tom, že závěry, k nimž dospěla, mohou mít skutečně nemalý užitek pro činnost konkrétní instituce – Sdružení Jahoda – v konkrétní lokalitě – na sídlišti Černý Most v Praze. Pokud bychom diplomovou práci posuzovali pouze z tohoto hlediska, nebylo by jí tolik co vytknout. Skutečně zřejmě přináší nové analytické vhledy, který dosavadní práci zmíněného sdružení zjevně scházely. Pokud ale práci budeme posuzovat i z jiných hledisek než z tohoto, najdeme na ní poměrně hodně nedostatků, a je úkolem oponenta, aby na ně upozornil.

Pozice „insidera“, v níž autorka je, má svá rizika. Určitý problém nastává už u samotného názvu práce. Tak jak je pojmenována, tím, že je v jejím názvu zároveň již obsaženo hodnocení dané instituce jako „vhodného místa“, je předznamenáno, celé další vyznění textu. To, že se autorka, možná nevědomky, celým svým textem systematicky snaží o obhajobu nebo dokonce oslavu právě nízkoprahových zařízení pro děti a mládež (NZDM) by tolik nevadilo, kdyby to zároveň neznamenovalo, že na tato zařízení pohlíží zcela nekriticky a že se při tom dopouští i jistých chyb a zkreslení. Můžeme hovořit o fenoménu zvaném „going native“, který je popsán v etnografii. Při něm se výzkumník natolik ztotožní s prostředím, které zkoumá, že mu to brání v nezaujatém pohledu z vnějšku, jaký se od něj z titulu jeho výzkumnické role očekává. Typické přitom je, že si tohoto zkreslení není sám vědom, a svoje zjištění halí do zcela objektivistického jazyka, jako by se jednalo o ryzí skutečnost a nikoli o produkt jeho hodnotových preferencí. Dobře je to vidět na tom, když autorka explicitně či implicitně srovnává roli NZDM s dalšími institucemi, které působí v dané lokalitě na výchovu dětí a mládeže, ať už je to rodina, škola nebo alternativní zájmové aktivity (Dům dětí a mládeže, Skaut, sportovní organizace atd.). Například hlavním závěrem jejího zevrubného výčtu nepřeborných aktivit, které dětem nabízí konkurenční Dům dětí a mládeže, je konstatování, že tyto aktivity jsou „plně hrazeny“ (str. 45) a tudíž ne tak dostupné jako aktivity NZDM. Cena kroužků se přitom pohybuje kolem 600 korun za pololetí, což je, počítám-li správně, zhruba 25 korun za týden. Výmluvný je také způsob, jakým autorka specifikuje činnost NZDM na základě srovnání právě s DDM. Zcela například opomíjí možnost, že by činnost v rámci DDM mohla mít také i jiné cíle, než naučit dítě dobře nějaké konkrétní činnosti (modelářství, hra na hudební nástroj a podobně). (viz str. 38-39)

Zejména v první polovině práce tak autorka dává najevo přístup k řešení problematiky volného času dětí, který bychom mohli označit spíše jako sociálně patologizující a intervencionistický. Pokud bychom vzali některá její tvrzení doslova, museli bychom nutně dojít k závěru, že v naší společnosti, jejíž je zkoumaná lokalita odrazem, nefungují standardní společenské instituce, jako jsou rodina, škola, zařízení pro volnočasové aktivity, a jedinou možností, jak to napravit, je plošná profesionální intervence ze strany vyškolených sociálních pracovníků. Přitom mnohá zjištění, která jsou v práci prezentována, tento „katastrofický scénář“ nepotvrzují. Například výčet volnočasových aktivit, který dětské respondenty autorčina výzkumu podali, potvrzuje, že rodiče, škola a organizace nabízející sport a zájmové kroužky, mají na volný čas dětí ohromný (a dá se říci, že pozitivní) vliv, dosud nepoměrně větší než NZDM v dané lokalitě. Je zcela zásadní otázkou, zda se mají NZDM za této situace snažit o rozšíření svého vlivu v soutěži s těmito institucemi, jak autorka, jistě neúmyslně, svým textem implikuje? Neměly by usilovat spíše o maximální spolupráci při vyhledávání rizikových aktivit a cílových skupin, u kterých snaha těchto „tradičních“ institucí řešících volný čas dětí selhává, a na ně se potom cíleně orientovat? Takovouto otázku si autorka v textu neklade.

Místo toho budí spíše dojem, že se NZDM snaží ostatním v „boji o klienty“ konkurovat a klienty jim přetáhnout.

Posuzovanou diplomovou práci je možné rozdělit do tří různých, ne zcela propojených částí. První část se věnuje obecné problematice volného času dětí a mládeže, možných negativních jevů v této oblasti a instituci NZDM obecně. Za druhou, odlišnou část práce považuji kapitoly věnované popisu konkrétní lokality a konkrétní instituce – sídliště Černý Most a občanského sdružení Jahoda. Třetí část je věnována výsledkům empirického výzkumu, který autorka sama provedla, a formulaci závěrů a doporučení. První dvě části jsou velmi popisné a z velké části reprodukují informace a tvrzení převzaté z jiných zdrojů, především ze zákonů, usnesení, metodických pokynů a příruček. Tu a tam jsou prezentovány také výsledky nějakého průzkumu. Je otázka, zda lze takový text označit skutečně za teoretickou část diplomové práce. Smyslem teorie je totiž podle mého názoru nejen shromáždit informace, ale také najít mezi nimi nějaké nepravoplánové souvislosti a možná „bílá místa“. Určitě by bývalo práci prospělo, kdyby si autorka pro svoji „teoretickou část“ zvolila i jiný cíl než jen popis. Možností otázek, které si mohla položit je přitom celá řada. Jako problematické mi například připadá dělení volného času na „aktivní“ a „pasivní“, tak jak ho autorka prezentuje. Zdá se mi, že se v něm mísí hledisko instrumentální, kdy důležitý je objektivní charakter činnosti samotné, a hledisko normativní, kdy důležitý je spíše přínos této činnosti pro jedince a společnost, navíc často posuzovaný pouze z jednoho úhlu pohledu. Pak například činnost dítěte na počítači může získat paušálně negativní nálepkou „pasivní“ zábavy. Jen zřídka autorka dokáže z tohoto schématu vybočit. Problém je, že v práci velmi scházejí přesné definice takovýchto klíčových pojmů a jejich konfrontace v přístupech různých autorů.

Řadu výtek je možné mít také k empirické části práce, i když jsem si vědom toho, že autorka není profesí výzkumnice. Problém vidím už v konstrukci výzkumného vzorku, kterou autorka sama označila za nejsložitější etapu empirické práce. Autorka si vcelku správně zvolila cílený výběr vzorku, kdy na základě znalosti daného prostředí postupně záměrně volila konkrétní školu, v ní konkrétní ročníky a konkrétní třídy, v nichž provedla vyčerpávající šetření mezi všemi přítomnými žáky. Potíž je, že ani jeden z těchto kroků nelze označit za náhodný, jak to autorka činí. Naznačuje tak zásadní nepochopení problematice výběrových šetření. To, že zaměřuje cílovou populaci a základní soubor je detail. Další zásadnější problém vidím v interpretaci získaných dat. Autorka se na několika místech dopouští hrubých zkreslení výsledků výzkumu, například když tvrdí, že „nejčastěji skloňovanou aktivitou je příprava do školy, učení“ (str. 64), nebo že „sledování televize bylo nejčastější aktivitou v běžném školním týdnu“ (str. 84). Nic takového výsledky výzkumu, tak jak jsou prezentovány, neukazují. Domnívám se, že toto zkreslení není záměrné. Spíše mohlo vzniknout nějakou interpretační chybou. Napadá mne, že by problém mohl spočívat v tom, že autorka neanalyzovala systematicky, zda se nějaká činnost u jednotlivých respondentů v průběhu týdne vyskytla opakovaně a jak často. Pokud tomu tak bylo a autorka by takovéto výskyty spočítala, mohla by dojít k závěrům podobným těm výše uvedeným. Například, že sledování televize se sice objevuje jako aktivita u méně respondentů než třeba sport nebo počítač, ale zato se tam objevuje opakovaně, více dní v týdnu a proto se jedná o častější aktivitu. Takováto data ale autorka čtenáři nepředkládá, a proto její interpretace působí zmatečně.

Na závěr bych rád věnoval samostatnou zmínku tomu, jak jsou prezentovány závěry výzkumu. V závěrečném shrnutí na stránkách 84 až 86 se empiricky podložená zjištění z výzkumu mísí s naprosto nepodloženými obecnými kategorickými tvrzeními, která podle mého názoru do zprávy z výzkumu vůbec nepatří. Tato tvrzení nevycházejí z prezentovaných dat, někdy jsou s nimi dokonce v rozporu (např. autorka varuje před negativními trendy, které z jejích dat nevyplývají). Problém nejasné definice „aktivního“ a „pasivního“ trávení volného času se projevuje v celé empirické části i zde v závěrech. Naopak praktická doporučení sdružení Jahoda (str. 86-88) považuji za vhodně formulovaná a přiměřená tomu, co je možné

na základě takovéhoho šetření říci. Pouze mě napadá, že by pro účely NZDM, pro lepší vymezení jeho potenciálních klientů, bylo užitečné vědět více popisných charakteristik respondentů než jenom věk a pohlaví. Například něco ohledně jejich rodinné nebo sociální situace. Autorka několikrát ve své práci uvádí hypotézu, že důležitým faktorem volby volnočasových aktivit dětí, je finanční stránka věci. Škoda, že se nepokusila tuto hypotézu nějak prověřit výzkumem. Je ale samozřejmě otázkou, zda by děti byly schopné takovéto informace v dotazníku podat.

Vedle pozitivního momentu vhodně formulovaných doporučení bych rád vyzdvihl ještě další klady práce. Například vhodnou volbu otevřeného formátu otázek v dotazníku nebo kultivovaný jazyk textu. Svou váhu může jistě, zejména pro neinformovaného čtenáře, mít množství faktických informací, které autorka shromáždila a v práci prezentovala. Zcela stranou naopak ponechávám otázku volby mezi kvalitativní a kvantitativní metodologií výzkumu. Kvantitativní formát výzkumu považuji sice za legitimní, ale nikoli za potenciálně nejzajímavější a nejprínosnější způsob, jak zkoumat trávení volného času dětmi a mládeží na sídlišti. Jak ukazují již klasické sociologické studie, etnografický (tedy kvalitativní) formát výzkumu přináší pro zkoumání městského prostředí a jeho „subkultur“ řadu výhod. Výzkumník v terénu by se mohl snáze dozvědět nejen, jakým aktivitám dávají mladí lidé přednost, ale také, proč tomu tak je a jak tyto jejich konkrétní aktivity v praxi vypadají. To už je ale spíše námět pro další výzkum.

Doporučuji diplomovou práci Petry Tinkové k obhajobě a, vzhledem ke všem uvedeným nedostatkům, navrhuji, aby byla hodnocena jako velmi dobrá s kreditním ohodnocením 18 bodů.

V Kytíně dne 15. října 2007

Juan Vodochodský